

Парламентаризм институты «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне ақпаратқа қол жеткізу және қоғамдық қатысу мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын (бұдан әрі – Заң жобасы) қарастыра отырып, ол бойынша мынадай ескертулер мен ұсыныстар, оның ішінде тұжырымдамалық сипаттағы (*нормашығармашылық қызметті реттеу бөлігінде*) айту қажет деп санаймыз.

1. Бірінші ескерту заң жобасын реттеу тақырыбына қатысты. Заң жобасының атауына сүйене отырып, ол ***ақпаратқа қол жеткізу және қоғамдық қатысу мәселелерін*** реттейді.

Заң жобасында қозғалған *нормашығармашылық мәселелері* (Кәсіпкерлік кодекске және «Құқықтық актілер туралы» Заңға енгізілген түзетулер) ақпаратқа қол жеткізу және қоғамдық қатысу мәселелеріне жанама түрде ғана қатысты екенін атап өткен жөн. Нормашығармашылық қызмет өз бетінше реттеуге жататын мемлекеттік функциялардың маңызды және дербес түрі болып табылады.

Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 27 желтоқсандағы № 1206 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің заң жобалау жұмыстарының 2024 жылға арналған жоспарында «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне нормашығармашылық жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасын әзірлеу көзделген.

Бұл заң жобасында нормашығармашылық қызметтің проблемалық мәселелері кешенді және жүйелі ғылыми негізделген шешімді табуы керек деп болжануда.

2023 жылғы желтоқсанда парламентаризм институты Қазақстан Республикасының Әділет министрлігімен және Заңнама және құқықтық ақпарат институтымен бірлесіп дөңгелек үстел өткізді, онда Қазақстандағы қазіргі заманғы нормашығармашылықтың негізгі проблемалары белгіленді, тиісті ұсынымдар әзірленді және нормашығармашылық, атап айтқанда, заң шығару процесін жетілдіру жөніндегі жұмыстың негізгі бағыттары белгіленді.

Осыған байланысты, заң жобаларын әзірлеу, талқылау, сараптау, заң жобалау жұмысын жоспарлау және т.б. тәртібінің жекелеген аспектілерінің үзінді өзгерістерін, жүйелік бұзылуларды есепке алмағанда, орынсыз деп санаймыз.

2. Заң жобасын әзірлеушілер алға қойған мақсаттарға қарамастан, оның бірқатар ережелері заңды түрде дұрыс тұжырымдалмаған. Мәселен, «Құқықтық актілер туралы» Заңның 17-2-бабы «Қазақстан Республикасы Парламенті депутаттарының заң шығару бастамасы құқығын іске асыру тәртібі» деп аталады.

Сонымен бірге, осы баптың мазмұны Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары әзірлеген заң жобаларын жария талқылауға, сараптауға арналған.

Басқаша айтқанда, осы мақаланың тақырыбы мен мазмұны арасында қайшылық бар. Бұл ретте баптың тақырыбы да, мазмұны да қолданыстағы заңнаманың талаптарына қайшы келеді.

Сонымен қатар, мақаланың тақырыбы да, мазмұны да қолданыстағы заңнама талаптарына қайшы келеді.

Мәселен, «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасы Конституциялық заңының 15-бабының 1-тармағына сәйкес **«заң шығару бастамасы субъектісінің заң жобасының мәтінін немесе Парламенттің қарауына міндетті Парламенттің өзге де заңнамалық актісін заң шығару бастамасы құқығының ресми енгізуі заң шығару бастамасы болып табылады»**.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабының 1-тармағында, «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Конституциялық Заңның 15-бабының 2-тармағында заң шығару бастамасы құқығы Республика Президентіне, Парламент депутаттарына, Үкіметке тиесілі және тек Мәжілісте іске асырылатыны көзделген.

Парламент депутаттары заң шығару бастамасы құқығын іске асыруға қатысты Конституциялық заңда заң актісінің жобасын Мәжіліске енгізу туралы шешімді тиісті ұсыныммен ресімдейтіні көзделген.

«Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Конституциялық Заңның 15-бабының 5-тармағында **«заң шығару бастамасы құқығын жүзеге асыру тәртібіне** байланысты өзге де мәселелер (яғни, мәселелер 15-бапта көзделмеген) *Мәжіліс регламентімен шешілетіні*» белгіленген.

Қазіргі уақытта бұл мәселелер Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің 1996 жылғы 8 ақпандағы қаулысымен қабылданған Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісі Регламентінің 3-тарауының нормаларымен шешіледі.

Осылайша, 17-2-бап және тұтастай алғанда «Құқықтық актілер туралы» заң Конституциялық заңның талаптарына сәйкес Парламент депутаттарының заң шығару бастамасы құқығын іске асыру тәртібін **реттей алмайды**.

(Осыған байланысты «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне норма шығаруды жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2021 жылғы 12 наурыздағы № 15-VII Заңымен «Құқықтық актілер туралы» Заңға енгізілген «Қазақстан Республикасы Үкіметінің заңшығармашылық бастамасы құқығын іске асыру тәртібі» 17-1-бабының атауы, сондай-ақ өзгерту қажет).

Бұдан басқа, заң жобасы «Құқықтық актілер туралы» Заңға **Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары әзірлеген заң жобаларының тұжырымдамасын** енгізеді.

Сонымен қатар, заңнама заң жобаларын кім әзірлегеніне байланысты емес, заң шығару бастамасы құқығының субъектісіне байланысты бөледі.

Осы тұрғыдан алғанда, қарастырылып отырған заң жобасында ұсынылған 17-2-баптың тұжырымдары дұрыс емес.

3. Заң жобасының маңызды новеллаларының бірі, бұл ретте, біздің ойымызша, заңды негіздері жоқ, «Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары әзірлеген заң жобалары бойынша Үкіметтің қорытындысы» ұғымының заңға енгізілуіне жатады.

Бұл ретте осы «Үкіметтің қорытындысы» **қандай күшке** ие екендігі, **қандай тәртіппен** және **қандай мерзімде**, қандай мәселелер бойынша берілетіні және т. б. ашылмайды.

Мысалы, «Құқықтық актілер туралы» Заңның ұсынылып отырған жаңа 17-2-бабының 1 және 2-тармақтарында *«Қазақстан Республикасы Парламентінің депутаттары әзірлеген заңдардың жобалары бойынша Қазақстан Республикасы Үкіметінің қорытындысын ескере отырып, жария талқылау рәсімдерін жүргізу міндетті. Заң жобалары түсіндірме жазбалармен, оларға салыстырмалы кестелермен бірге (заңдарға өзгерістер және (немесе) толықтырулар енгізілген жағдайларда) және Үкіметтің қорытындысын ескере отырып, ашық нормативтік құқықтық актілердің интернет-порталында орналастырылады»* деп көзделеді.

Мұндай тұжырымдардың ішінен «Үкіметтің қорытындысын ескере отырып» нені білдіретіні мүлдем түсініксіз. Атап айтқанда, депутаттар Үкіметтің қорытындысын заң жобасының материалдарына жай ғана **қоса беруі** керек пе немесе олар өз заң жобаларына Үкіметтің ескертулерінен туындайтын **түзетулерді міндетті түрде енгізуі** керек пе және т.б.

Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабының 6-тармағында *«Мемлекеттік кірісті қысқартуды немесе мемлекеттік шығысты көбейтуді көздейтін заңдардың жобалары Республика Үкіметінің оң қорытындысы болғанда ғана енгізілуі мүмкін. Республика Президентінің заң шығару бастамасы тәртібімен Парламент Мәжілісіне енгізілген заңнамалық актілердің жобалары үшін мұндай қорытындының болуы талап етілмейді»*.

Мұндай норма «Қазақстан Республикасының Парламенті және оның депутаттарының мәртебесі туралы» Конституциялық заңда (15-баптың 4-тармағы) және басқа да заңнамалық актілерде қамтылған.

Сонымен қатар, Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2023 жылғы 6 қаңтардағы № 10 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасы Үкіметінің Регламенті Үкіметтің қорытынды беруін егжей-тегжейлі регламенттейді:

- Парламент палаталарының депутаттары бастама жасаған заң жобаларына;

- Парламент палаталарының қарауындағы заң жобалары бойынша Парламент палаталары депутаттарының түзетулеріне.

Бұл ретте, алайда, Үкімет регламентінің осы ережелері заңнамалық актілердің қандай нормаларынан туындайтыны белгісіз.

«Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Конституциялық заңның 13-бабы, ол Үкіметтің Республика Парламентімен қарым-қатынасын толықтай регламенттейтін Үкіметтің «мемлекеттік кірістерді қысқартуды немесе мемлекеттік шығыстарды ұлғайтуды көздейтін Республика заңдарының жобалары бойынша» қорытындыларынан басқа заң жобалары бойынша қандай да бір қорытынды беруін көздемейді (13-баптың 2-тармағының 3) тармақшасы).

Қазақстан Республикасы Конституциясының 69-бабының 3-тармағына сәйкес Үкімет қаулылары мен Премьер-Министр өкімдері **Республика Президентінің Конституциясына, заңнамалық актілеріне, жарлықтары мен өкімдеріне қайшы келмеуге тиіс екенін** атап өткен жөн.

Заңға тәуелді нормативтік құқықтық акт бола отырып, Қазақстан Республикасы Үкіметінің Регламенті «заңнамалық және саты бойынша жоғары тұрған өзге де нормативтік құқықтық актілердің негізінде және (немесе) орындау үшін және (немесе) одан әрі іске асыру үшін» («Құқықтық актілер туралы» Заңның 1-бабының 5) тармақшасы) шығарылады.

Баяндалғанды ескере отырып және қалыптасқан заң шығару практикасын назарға ала отырып, «Үкімет қорытындылары» бар мәселе заңнамалық актілер деңгейінде терең және кешенді пысықтауды және егжей-тегжейлі регламенттеуді қажет етеді деп санаймыз.

Қарастырылып отырған заң жобасында ұсынылған түзетулер «Үкіметтің қорытындыларын есепке алу» туралы ғана емес, осы саладағы проблемаларды шешіп қана қоймайды. Оларды заңнамалық актінің мәтінінде көрсету оның конституциялылығы, Қазақстан Республикасы **Конституциялық Сотының** қарауы туралы мәселе туғызуы мүмкін.

Осыған байланысты қаралған нормаларды заң жобасынан алып тастау ұсынылады.

Баяндалғанның негізінде норма шығарушы қызметті реттеуді қозғайтын заң жобаларының нормаларын заң жобасынан алып тастау керек және норма шығарудың барлық мәселелерін кешенді және ғылыми тәсіл негізінде «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне нормашығармашылықты жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жоғарыда аталған жобасында қарау керек деп санаймыз.